

КІНЕТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ЗОННІ ПАРАМЕТРИ КРИСТАЛІВ $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ ТА $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$

В інтервалі температур $77\div 300$ К та в інтервалі полів $0\div 5$ кЕ компенсаційним методом на постійному струмі досліджено кінетичні коефіцієнти кристалів напівпровідникових напівмагнітних твердих розчинів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$. На основі експериментальних результатів визначено зонні параметри кристалів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ ($x=0,1, y=0,01$).

Kinetic coefficients of semimagnetic semiconductor $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ and $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ solid solutions have been investigated in $77\text{--}300\text{K}$ interval and in magnetic field region of $0\text{--}5$ kE by means of compensation method at direct current. On the basis of these experimental results band parameters of $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ ($x=0,1, y=0,01$) crystals have been.

Вступ

Комплексні дослідження напівмагнітних напівпровідникових твердих розчинів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}$ та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{Se}_y$, проведені нами в [1-10], вказують на їх оригінальні властивості, які обумовлені різними типами обмінних взаємодій. З огляду на це, було розширено діапазон досліджень, тобто одержано і досліджено тверді розчини, які містять сірку. Зміна вмісту S повинна впливати на обмінну взаємодію і властивості кристалів.

Літературні джерела вказують на можливість існування твердих розчинів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$, та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$. Тверді розчини $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ повинні існувати в досить широких областях складів ("x" і "y"), оскільки як у системі HgS–HgSe, так і в системі MnS–MnSe розчинність необмежена [11,12], а тверді розчини з марганцем, з яких утворюється $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$, існують при такому вмісті Mn: $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}$ ($0 < x \leq 0,385$) [12] та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{S}$ ($0 < x \leq 0,375$) [12].

Існування твердих розчинів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{Se}_y$ – можливе, але мабуть у менш широких областях складів ("x" і "y"), порівняно з $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$, оскільки в системі HgS–HgTe розчинність майже необмежена [11,12], а в системі MnTe–MnS розчинність обмежена (7 мол.% на основі I і менше 1 мол.% на основі II) [10], не зважаючи на те, що марганцевмісні тверді розчини, з яких утворюється $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$, також мають широку область існування: $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}$ ($0 < x \leq 0,35$) [11] та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{S}$ ($0 < x \leq 0,375$) [12].

Твердий розчин $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$, а також $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$, повинні бути напівпровідниками зі змінною, в залежності від складу, шириною забороненої зони E_g і належати до напівмагнітних напівпровідників. Наявність у кристалах атомів Mn з некомпенсованим магнітним моментом дає можливість контролювати склад x та наявність у зразках включень другої фази магнітними методами, зокрема, за допомогою вимірів магнітної сприйнятливості кристалів.

Кристали $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ ($0 < x < 0,15, y=0,01$) та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ ($0 < x \leq 0,22, 0,01 < y \leq 0,1$) отримані нами методом Бріджмена. При виборі температури синтезу і вирощування зазначених кристалів користувалися діаграмами стану твердих розчинів, які входять до їх складу [12].

Результати досліджень та їх обговорення

Кінетичні коефіцієнти кристалів напівпровідникових напівмагнітних твердих розчинів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$, досліджено в інтервалі температур $77\div 300$ К та в інтервалі полів $0\div 5$ кЕ компенсаційним методом на постійному струмі. Одержані температурні і польові залежності кінетичних коефіцієнтів кристалів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ наведено на рис.1-9.

Закономірності у зміні кінетичних коефіцієнтів зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ та $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ з температурою дозволяють зробити припущення, що, в основному, на явища переносу в цих кристалах впливають вакансії у підгратці ртуті, міжвузловинна ртуть і вакансії у підгратці Te, Se або S.

Відомо, що в халькогенідах ртуті і твердих розчинах на їх основі міжвузловинні атоми ртуті і вакансії в підгратці халькогену є донорами, а вакансії в підгратці Hg – акцепторами [6].

Одержані температурні залежності електропровідності σ для $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ (рис.1) мають напівпровідниковий характер. Температурні залежності коефіцієнта Холла R_H (рис.8) свідчать про те, що в зразках $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ у досліджуваному інтервалі температур присутні і беруть

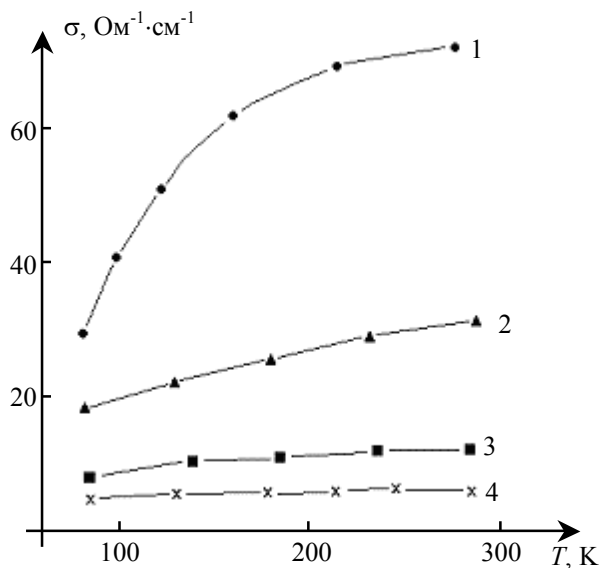

Рис.1. Температурна залежність електропровідності в $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,06, y=0,01$ (1), $x=0,09, y=0,01$ (2), $x=0,1, y=0,01$ (3), $x=0,14, y=0,01$ (4).

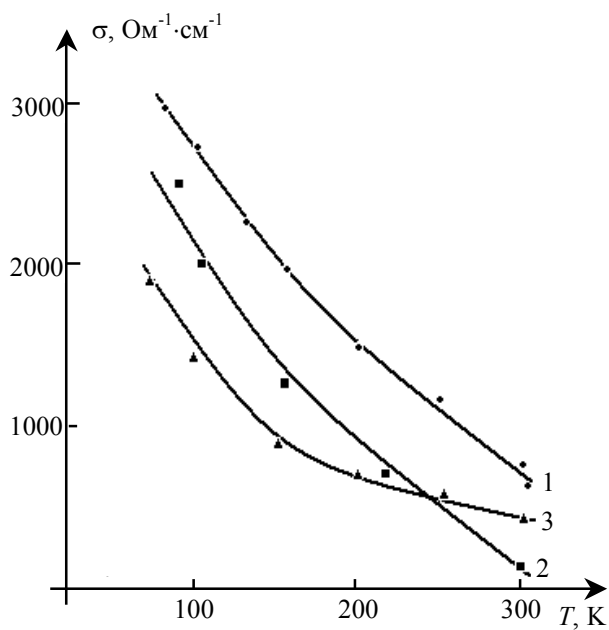

Рис.2. Температурна залежність електропровідності в $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,05, y=0,1$ (1), $x=0,05, y=0,01$ (2), $x=0,1, y=0,01$ (3).

участь в явищах переносу як дірки, так і електрони (тобто провідність зразків має змішаний характер). Інверсія знаку R_H для одних зразків і прямування до інверсії при низьких температурах ($T < 77\text{K}$) для інших свідчить про те, що для

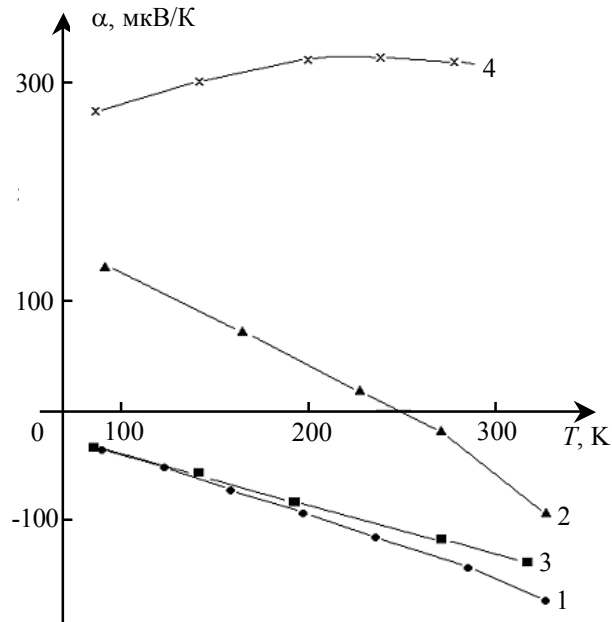

Рис.3. Залежність термо-ЕРС від температури для зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,06, y=0,01$ (1), $x=0,09, y=0,01$ (2), $x=0,10, y=0,01$ (3), $x=0,14, y=0,01$ (4).

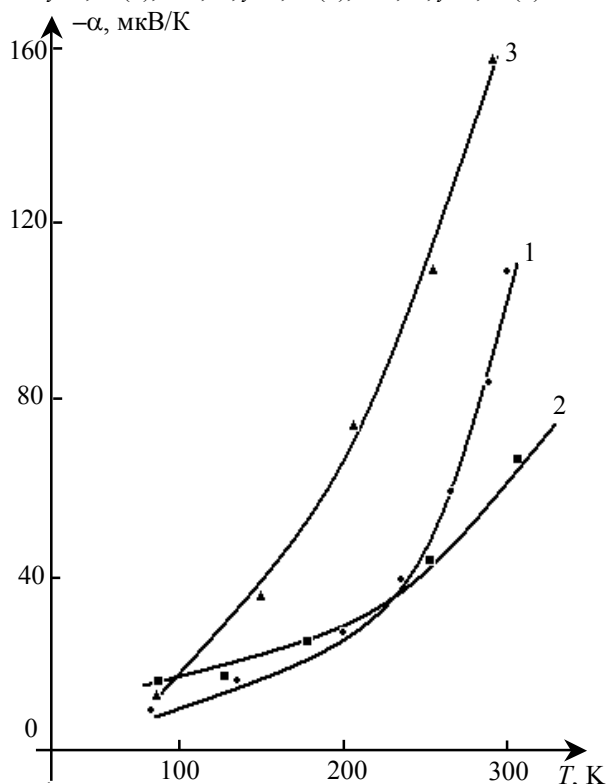

Рис.4. Залежність термо-ЕРС від температури для зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,05, y=0,1$ (1), $x=0,05, y=0,01$ (2), $x=0,1, y=0,01$ (3).

зразків $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$ переважає p -тип провідності при низьких температурах, а при високих ($T > 77K$) мають місце від'ємні значення R_H . Це можна пояснити збільшенням у зразках p -типу концентрації електронів при підвищенні температури, які мають рухливість набагато більшу, ніж рухливість дірок ($\mu_n \gg \mu_p$), що дозволяє при $p > n$ отримати від'ємні значення R_H

$$R_H = \frac{r(p\mu_p^2 - n\mu_n^2)}{e(p\mu_p + n\mu_n)^2} \quad (1)$$

На відміну від $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$ електропровідність кристалів $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ носить металічний характер, тобто зменшується з ростом температури (рис.2). Коефіцієнт Холла $R_H = 1/(en)$ для кристалів $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ не залежить від температури (рис.9), що вказує на виродження електронів. Тому можна стверджувати, що температурна залежність електропровідності повністю визначається температурною залежністю рухливості електронів μ (рис.10).

Залежності 2, 3, 4 на рис.10 одержані за методикою описаною в [13] для $Hg_{1-x}Mn_xSe$ ($x=0,1$) з параметрами, які дуже близькі до параметрів $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ ($x=0,1, y=0,01$). Тому цілком зрозуміло що в області низьких температур ($T \sim 80 K$), де повинно домінувати розсіювання електронів на п'єзоакустичних фонах, експериментальна крива $R_H \times \sigma = f(T)$ для $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ ($x=0,1, y=0,01$) (як і для $Hg_{1-x}Mn_xSe$ ($x=0,1$) в [13]) знаходиться між теоретичними залежностями $U_{pz} \sim T^{-1/2}$ (невироджений) та $U_{pz} \sim T^{-1}$ (вироджений електронний газ) (рис.10) [15]. В області кімнатних температур експериментальна залежність $U = f(T)$ добре узгоджується з теоретичною $U_{пол} \sim T^{-2}$, що відповідає домінуючому розсіянню електронів на полярних оптичних фонах [15] (при $T \sim 300 K$) (рис.10).

Термо-ЕРС для переважної більшості зразків $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$ змінюється від $\alpha > 0$ (при 90K) до від'ємних значень (при 300K) (рис.3), що пов'язано із зростанням концентрації електронів при збільшенні температури. На відміну від цього, для кристалів $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ термо-ЕРС збільшується з ростом температури (рис.4) внаслідок зменшення виродження електронного газу (рівень Фермі з ростом T зменшується аналогічно як і в $Hg_{1-x}Mn_xSe$ [3]). Зміну термо-ЕРС для зразків $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$ в магнітному полі $\Delta\alpha = \alpha(H) - \alpha(0)$ від температури наведено на рис.5.

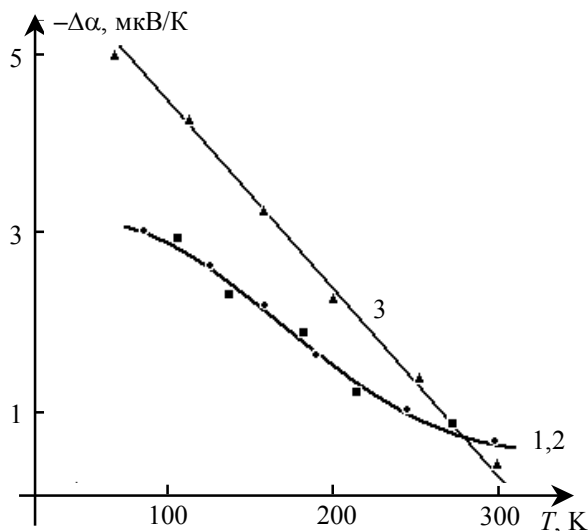

Рис.5. Залежність $\Delta\alpha = \alpha(H) - \alpha(0)$ від температури для зразків $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$: $x=0,05, y=0,1$ (1), $x=0,05, y=0,01$ (2), $x=0,1, y=0,01$ (3).

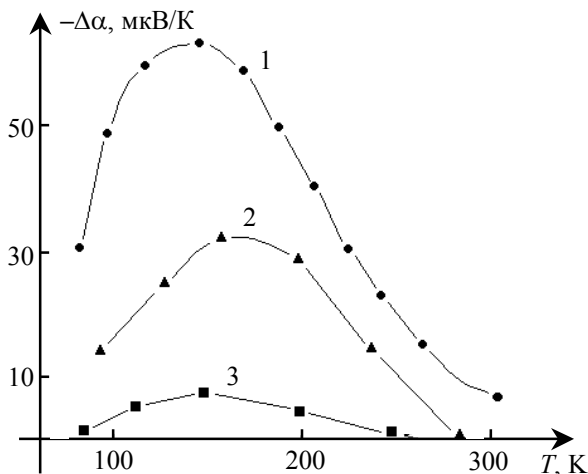

Рис.6. Температурна залежність відносного магнітоопору для $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$: $x=0,06, y=0,01$ (1), $x=0,09, y=0,01$ (2), $x=0,10, y=0,01$ (3).

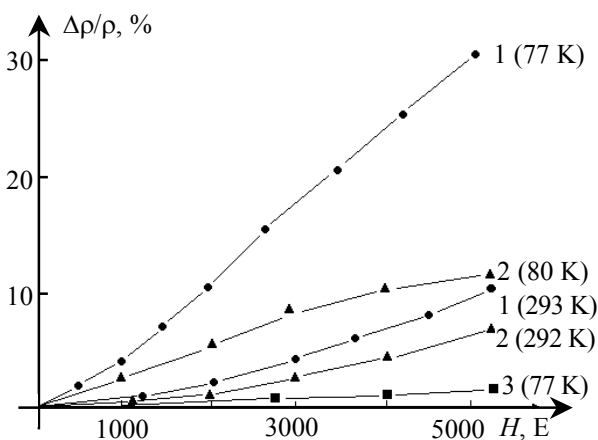

Рис.7. Залежність відносного магнітоопору від магнітного поля для $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$: $x=0,06, y=0,01$ (1), $x=0,09, y=0,01$ (2), $x=0,10, y=0,01$ (3).

Відносний магнітоопір $\Delta\rho/\rho$, досліджуваних зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$, має чітко виражений максимум на температурній залежності (рис.6) і майже лінійно залежить від напруженості магнітного поля (рис.7). Для кристалів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ $\Delta\rho/\rho$ сягає $\sim 8\%$ і зменшується з ростом температури, що можна пояснити зменшенням рухливості електронів при більших T . Із зростанням магнітного поля відносний магнітоопір зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ зростає як при кімнатній, так і при азотній температурі.

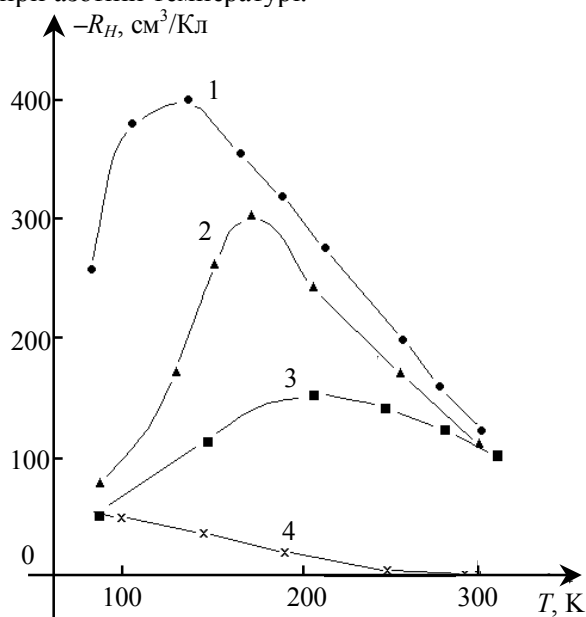

Рис.8. Температурна залежність коефіцієнта Холла зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,06, y=0,01$ (1), $x=0,09, y=0,01$ (2), $x=0,10, y=0,01$ (3), $x=0,14, y=0,01$ (4).

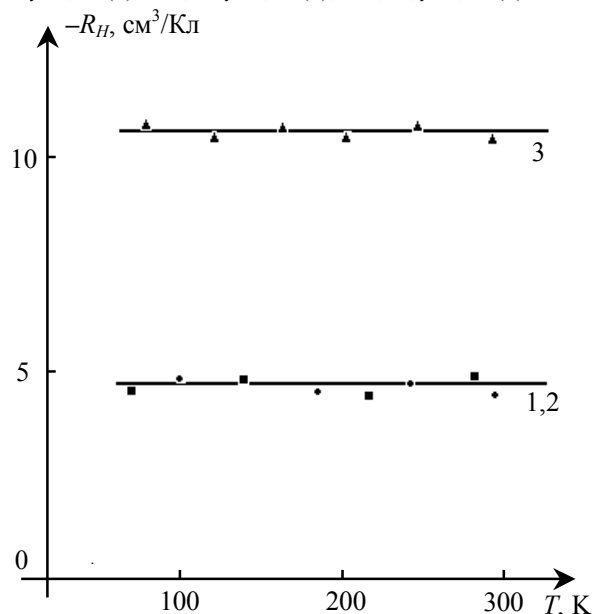

Рис.9. Температурна залежність коефіцієнта Холла зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$: $x=0,05, y=0,1$ (1), $x=0,05, y=0,01$ (2), $x=0,1, y=0,01$ (3).

Залежність R_H кристалів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ від H в інтервалі температур $T=77\div 300$ К і $H\approx 0\div 5$ кЕ можна пояснити наявністю у зразках щонайменше двох типів носіїв заряду з різною рухливістю (аналогічно як для $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}_{1-y}\text{S}_y$ [6]).

Коефіцієнт Холла для досліджуваних кристалів $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ не залежить від величини магнітного поля, а термо-ЕРС від магнітного поля залежить слабо (рис.9).

Для дослідження зонних параметрів вибирали зразки $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ однакового складу $x=0,1, y=0,01$ (склад контролювався методом магнітної сприйнятливості), але з різною концентрацією електронів (n контролювалась на основі вимірів коефіцієнта Холла). На основі експериментальних залежностей кінетичних коефіцієнтів за методикою, описаною в [14,15], і формулою (2) була визначена ефективна маса електронів на рівні Фермі цих зразків $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$:

$$m_{\xi}^* = \frac{\alpha(0)(3\pi^2 n)^{2/3} e h^2}{T(1 + \gamma_r) k_B^2 \pi^2} \quad (2)$$

Залежність m_{ξ}^* від концентрації n , побудована

в координатах $\left[\left(\frac{m_{\xi}^* / m_0}{1 - m_{\xi}^* / m_0} \right)^2, n^{2/3} \right]$ має ліній-

ний характер (рис.11) для $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$, що відповідає кейнівській моделі зони провідності, і дає можливість визначити такі зонні параметри:

m_0^* – ефективну масу на дні зони провідності, E_g – ширину забороненої зони, P – матричний елемент міжзонної взаємодії. Значення m_0^* визначили шляхом екстраполяції залежності $f(n^{2/3}) =$

$\left(\frac{m_{\xi}^* / m_0}{1 - m_{\xi}^* / m_0} \right)^2$ до $n=0$, а $|E_g|$ і P визначили за

формулою

$$\left(\frac{m_{\xi}^* / m_0}{1 - m_{\xi}^* / m_0} \right)^2 = 325 \cdot 10^{-32} \frac{E_g^2}{P^4} + 8,27 \cdot 10^{-30} \frac{n^{2/3}}{P^2}, \quad (3)$$

де P^2 знаходили як тангенс кута нахилу залежності $f(n^{2/3})$, а $|E_g|$ через ефективну масу на дні зони провідності. Значення визначених зонних параметрів для $\text{Hg}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Se}_{1-y}\text{S}_y$ ($x=0,1, y=0,01$) такі: $m_0^* / m_0 = 0,009, E_g = 0,16$ еВ, $P = 9 \cdot 10^{-8}$ еВ/см.

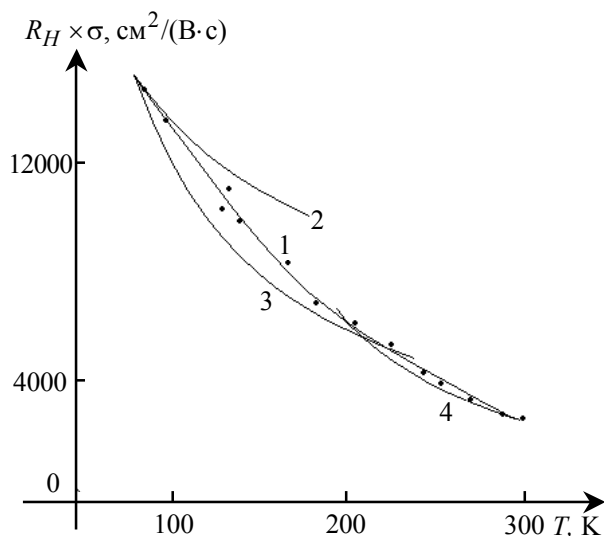

Рис.10. Температурна залежність рухливості електронів в $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ ($x=0,1, y=0,01$): експериментальна (1), $U_{pz} \sim T^{-1/2}$ (2), $U_{pz} \sim T^{-1}$ (3), $U_{пол} \sim T^{-2}$ (4).

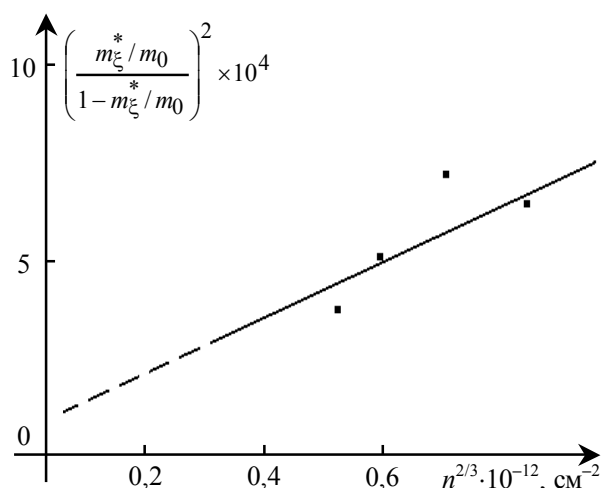

Рис.11. Концентраційна залежність ефективної маси електронів на рівні Фермі для $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$. $T=90$ К, $x=0,1, y=0,01$.

Для того, щоб прослідкувати вплив сірки на зонні параметри кристалів, були досліджені температурні залежності ефективної маси електронів на рівні Фермі для зразків $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ з однаковим вмістом Mn ($x=0,05$), але з різним вмістом S (при цьому концентрація електронів у зразках була однаковою $n=1,5 \cdot 10^{18} \text{ cm}^{-3}$). Одержані залежності $m_{\xi}^* = f(T)$ наведені на рис.12.

Для аналізу залежностей $m_{\xi}^*(T)$, крім фактора $E_g(T)$, необхідно враховувати зміну непараболічності зонного спектру зі складом і температурою [13]. Непараболічність зонного спектру – це будь-яке відхилення закону дисперсії $E(k)$ від

квадратичної форми [3]. Під "змінною непараболічності зони" внаслідок дії температури або вмісту x розуміють зміну кривизни зони провідності і валентної зони, тобто виду закону дисперсії $E(k)$. Це, в свою чергу, змінює густину станів в зонах, а значить, і положення рівня Фермі в зоні (при $n=\text{const}$), що впливає на величину m_{ξ}^* .

Отже, знак dm_{ξ}^*/dT (для певного значення x) буде визначатися знаком dE_g/dT і впливом непараболічності зони провідності, що залежить від температури (при $n=\text{const}$). Збільшення непараболічності зони провідності при зміні T веде до зменшення густини станів у зоні, що при $n=\text{const}$ в даному інтервалі температур приводить до збільшення рівня Фермі. Для непараболічного зонного спектра зайняття електронами станів з більшим $E(k)$ супроводжується збільшенням їх ефективної маси. Отже, збільшення непараболічності зонного спектру призводить до зростання m_{ξ}^* а її зменшення – до зниження m_{ξ}^* .

На величину m_{ξ}^* при спаданні T впливають два конкуруючих фактори: зменшення E_g (аналогічно як в $Hg_{1-x}Mn_xSe$ [3]) приводить до зменшення m_{ξ}^* , а збільшення при цьому непараболічності зони провідності – до зростання m_{ξ}^* . Отже, зміна m_{ξ}^* визначається переважаним із вказаних конкуруючих факторів [3].

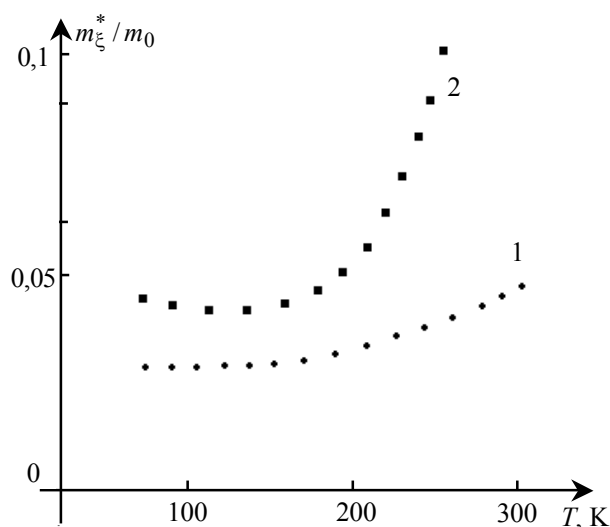

Рис.12. Температурна залежність ефективної маси електронів на рівні Фермі для $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$: $x=0,05, y=0,1$ (1), $x=0,05, y=0,01$ (2).

На залежностях $m_{\xi}^*(T)$ на рис.12, збільшення m_{ξ}^* з пониженням T в інтервалі 90÷190 К пояснюється переважанням фактору збільшення непараболічності зони провідності при пониженні T над фактором $dE_g/dT > 0$, який повинен викликати в цьому випадку зменшення m_{ξ}^* . В інтервалі $T=190\div 300$ К $dm_{\xi}^*/dT > 0$ обумовлене переважанням впливу фактора $dE_g/dT > 0$.

Отже зміна з температурою величини забороненої зони і непараболічності зонного спектру суттєво впливає на температурну залежність ефективної маси носіїв заряду на рівні Фермі.

На рис.12 видно, що в області низьких температур (90-190 К), де m_{ξ}^* визначається з більшою точністю, ефективна маса електронів на рівні Фермі у зразках $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ ($x=0,05$) слабо залежить від вмісту сірки в зразках (змінюється з складом "y" в межах похибки). Тому, важко щось сказати про вплив сірки в зразках $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ на m_{ξ}^* .

Висновки

1. Кристали $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}S_y$ володіють змішаним типом провідності, електропровідність має напівпровідниковий характер, а термо-ЕРС для більшості зразків з ростом температури змінюється від додатних до від'ємних значень, що пов'язано із зростанням концентрації електронів і збільшенням їх внеску в термо-ЕРС.

2. Кристали $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ володіють n -типом провідності і коефіцієнт Холла не залежить від температури, що вказує на виродження електронного газу, а електропровідність зменшується з ростом температури.

3. Залежність ефективної маси електронів на рівні Фермі від їх концентрації вказує на непараболічність зони провідності в кристалах $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$. На основі цієї залежності визначено зонні параметри кристалів з $x=0,1$, $y=0,01$ при $T=90$ К: $m_0^*/m_0=0,009$, $E_g=0,16$ еВ, $P=9\cdot 10^{-8}$ еВ/см.

4. Зміна вмісту сірки в $Hg_{1-x}Mn_xSe_{1-y}S_y$ на значення ефективної маси електронів на рівні Фермі (m_{ξ}^*) впливає слабо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мар'янчук П.Д. О природе кластеров в кристаллах $Mn_xHg_{1-x}Se_y$ // Изв. вузов. СССР Физика. – 1984. – 27, №1. – С.122–124.
2. Мар'янчук П.Д., Гавалешко Н.П., Неупорядоченные твердые растворы $Mn_xHg_{1-x}Se$ // Изв. АН СССР. Неорган. матер. – 1987. – 23, №8. – С.1271–1274.
3. Мар'янчук П.Д., Гавалешко Н.П. Влияние температуры на зонную структуру $Mn_xHg_{1-x}Se$ // Изв. вузов. Физика. – 1991. – 34, №4. – С.40–44.
4. Гавалешко Н.П., Мар'янчук П.Д., Падалко А.М. Особенности магнитной восприимчивости монокристаллов $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // Изв. вузов. Физика. – 1991. – 34, №4. – С.60–62.
5. Гавалешко Н.П., Мар'янчук П.Д., Падалко А.М. Влияние термообработки на кластерную и дефектную подсистемы кристаллов $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // Изв. вузов. Физика. – 1993. – 36, №5. – С.48–51.
6. Мар'янчук П.Д., Падалко А.М. Влияние температуры, магнитного поля та термообработки на кінетичні коефіцієнти кристалів $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // УФЖ. – 1993. – 38, №10. – С.1554–1558.
7. Крылов К.Р., Леринман Н.К., Пономарёв А.И., Сабирзянова Л.Д., Шелушилина Н.Г., Гавалешко Н.П., Мар'янчук П.Д., Магнитная восприимчивость и гальваномагнитные свойства полумагнитного полупроводника $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // ФТП. – 1994. – 28, №8. – С.1382–1392.
8. Кульбачинский В.А., Мар'янчук П.Д., Чурилов И.А. Электрические и магнитные свойства полумагнитных полупроводников $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // ФТП. – 1995. – 29, №11. – С.2007–2014.
9. Кульбачинский В.А., Чурилов И.А., Мар'янчук П.Д., Луин Р.А., Гальваномагнитные свойства полумагнитных полупроводников $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // ЖЭТФ. – 1997. – 112, вып.5(11). – С.1809–1815.
10. Мар'янчук П.Д., Цеханський В.Д. Залежність параметрів обмінної взаємодії від складу твердих розчинів $Hg_{1-x}Mn_xTe_{1-y}Se_y$ // Науковий вісник ЧДУ. Вип. 50: Фізика. – Чернівці: ЧНУ, 1999. – С.61–62.
11. Твёрдые растворы в полупроводниковых системах (справочник). – М.: Наука, 1978.
12. Томашик В.Н., Грыцив В.И. Диаграммы состояния систем на основе полупроводниковых соединений $A^{II}B^{VI}$. – Киев: Наукова думка, 1982.
13. Мар'янчук П.Д., Вплив температури на домінуючі механізми розсіювання в $Hg_{1-x}Mn_xSe$ // Науковий вісник ЧНУ. Вип. 157: Фізика. Електроніка. – Чернівці: Рута. – 2003. – С.63–65.
14. Аскеров Б.М. Кинетические эффекты в полупроводниках. – Ленинград: Наука, 1970.
15. Аскеров Б.М. Электронные явления переноса в полупроводниках. – М.: Наука, 1985.